

ԱՐՄԻՆԵ ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

Խաչատուր Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
հայ նոր և նորագույն գրականության և նրա
դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի դոցենտ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
ՀՏԴ 821.19.0

**ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ
ՌՈՒԲԵՆ ՄԱՐՈՒԽՅԱՆԻ ԱՐՁԱԿՈՒՄ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. ցեղասպանություն, հիշողություն, տխրություն, հիասթափություն, ազգային ոգի, հավերժություն, ազատություն:

Ключевые слова и выражения: геноцид, воспоминание, тоска, разочарование, национальный дух, вечность, свобода.

Key words and expressions: genocide, memory, sadness, disappointment, national spirit, eternity, independence.

**Մի կարոտ կա, մի կարոտ կա, մի կարոտ կա անծայր,
Որ չի մեռնում, որ չի ցնդում, որ չի դառնում անցյալ...
Խաչիկ Դաշտենց**

Ցեղասպանության, պատմական հայրենիքի կորստի, հայրենի եզերքի կարոտի թեման մշտապես եղել և մնում է գրողների ուշադրության կենտրոնում: Այն ոչ միայն մեր անցյալն է, պատմությունը, այլև մեր ճակատագիրը: Համազգային մեծ ողբերգության պատճառած ահավոր վշտի ու տառապանքի գեղարվեստական արտացոլման նշանակալի վկայություններ են Ակսել Բակունցի, Եղիշե Չարենցի, Հրաչյա Քոչարի, Խաչիկ Դաշտենցի, Ստեփան Ալաջաջյանի, Մուշեղ Գալշոյանի, Պերճ Զեյթունցյանի, Նորայր Աղալյանի, Հովհաննես Մելքոնյանի ստեղծագործությունները:

«Մեր արձակում,- նկատել է Սուրեն Աղաբաբյանը,- ստեղծվել են ժողովրդի պատմական ճակատագրի մասին պատմող մի շարք խոր ու լիարժեք գրվածքներ... Ի դեմս՝ Հր. Քոչարի «Կարոտ» ու «Նահապետը» վիպակների, Խ. Դաշտենցի «Խողեղան» և «Ռանչպարների կանչը» վեպերի, Մ. Գալշոյանի «Ձորի Միրոն» վիպակի ու պատմվածքների»¹:

¹ **Սուրեն Աղաբաբյան**, Արդի հայ գրականության պատմություն, հատոր 2, Եր., 1993, էջ 273:

Դար է փոխվել, սակայն, կարոտի թեման մեր օրերում ևս ժամանակավրեպ չէ: Այն իր փայլուն դրսևորումն է գտել մեր ժամանակակից արձակագիր, դրամատուրգ, բեմադրիչ Ռուբեն Մարուխյանի ստեղծագործություններում: Թեման ավելի է կոնկրետանում Ռուբեն Մարուխյանի պարագայում, երբ խորանում ես հեղինակի նախնիների կենսագրության մեջ: Այդ կենսագրությունը սկիզբ է առնում Արևմտյան Հայաստանի Բայազետ քաղաքից և կրում գաղթական դարձած հայի ճակատագիրը՝ գրկանքներ, կորուստներ, հիասթափություններ: Այս դառը հիշողություններն իրենց կնիքն են թողնում ապագա գրողի վրա և ծնունդ տալիս մի շարք գործերի/«Գրամաֆոնի պատմություն», «Հորի կը լոիք», «Աղամամութի աղոթերգ», «Անդարձություն»/, որոնց մասին նման ձևակերպում է տալիս գրականագետ Լ.Մուրադյանը. «Հրաչյա Քոչարի, Խաչիկ Դաշտենցի, Մուշեղ Գալշոյանի անմոռաց «Երկիրն» ու նրա հուշ դարձած հերոսները Մարուխյանի արձակում ստացել են նոր, անակնկալ մարմնավորումներ: Անցյալի դրամատիկ, հերոսական ասքը Մարուխյանը դարձնում է խորհրդանշական լիցք պարունակող պատում՝ մի անգամ հաստատելով գեղարվեստական այդ արտահայտչաձևի կենսունակությունը: Արձակագիրը բացում է ազգային ինքնաճանաչողության նոր հորիզոններ՝ սովորական թվացող կենցաղային իրերին տալով նոր իմաստ ու գործառնություն»²:

Ռուբեն Մարուխյանը արյան կանչով անդրադառնում է գեղասպանության թեմային, ստեղծում երկեր, որոնք խեղված ճակատագրերի, եղեռնից փրկված, հարազատների հոգում դառնացած զգացմունքների կուտակումներ են, ուր միախառնվում են անցյալն ու ներկան, մանկության վերհուշը գրողի նոր ընկալմամբ, վերաիմաստավորվում է՝ կարոտը միախառնելով դառն իրականության մեկնաբանումներին: Հիշողությունների թևերով, վերհուշի ինքնատիպ բացահայտումներով ու հետաքրքիր մտահղացումներով ներկայացվում է մի քանի սերնդի կյանքի պատմությունը՝ դարասկզբի ազգային-ազատագրական շարժում, խորհրդային տարիների անարդար օրենքներ, մարդկային իրավունքների ոտնահարում, հայրենական պատերազմի հաղթանակից հետո՝ սպասումներ, որ ավաղ այդպես էլ մնացին իբրև անհաս երազներ ոչ միայն Մարուխյանի հերոսների, այլ պատմական հայրենիքը կորցրած, իրենց կարոտները հեռվում թողած գաղթականների համար: «Անդարձություն» վիպակը այս հարցերի անդրադարձն է, որ

²Ռուբեն Մարուխյան, Ընտրանի, 2015, էջ 8,9, /Լ.Մուրադյանի «Ստեղծագործական բեղուն կյանքի ճանապարհին» հոդվածը/:

մտովի տեղափոխում է հայրենական պատերազմի դժնի օրերը և մեկ անգամ ևս ատելությամբ ու զայրույթով համակում ընթերցողին՝ պատերազմ սանձազերծողների դեմ: Հեղինակն իր վիպակը գրելիս հենվել է ծնողների՝ Արամ և Եվգինե Մարուխյանների վկայությունների վրա, ուր տողերի արանքում երևում է նրանց տոհմի, անդարձ կորած հայրենիքի ողբերգական պատմությունը՝ ընդհանրացնելով նույն ճակատագրին արժանացած հայրենակիցներին: Վիպակը լույս է տեսել նաև անգլերեն, ֆրանսերեն, լեհերեն՝ հարազատ դառնալով օտար ընթերցողին... Մարուխյանի հերոսները, ովքեր ապրում են իրենց բազում հոգսերով, գաղթականին բաժին հասած նվաստացումներով ու զրկանքներով, հոգու խորքում հավատում են արդարությանը, մանավանդ հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակից հետո, կրկնապատկվում է նրանց հույսը, որ հաղթանակը իր շարունակությունը պիտի ունենա, որ ռուս զինվորների հրահանգով կբացվեն այնքան սպասված սահմանները և ամեն մեկը տեղ կկանգնի բախտի քմահաճույքին թողած հայրենական տանը, իր հող ու ջրին: Այնքան տեսանելի են կերպարների փաստարկները, նրանց արդար ու բնական ցանկությունները և որքան միամիտ ու անկեղծ իրենց համոզմունքների մեջ. «Պատերազմ սկսողի վիզը կտորվի, մուրազը փորը մնա, երեկ էր փախանք թուրքի յաթաղանից, տնքում է գառամած Նանեն, անիծում պատերազմ ստեղծողներին»³:

Նրան շարունակում է Աշոն, ով մտքով սավառնում է այն հեռավոր օրերի հետ, երբ քոռ ձիով թուրքերին ահ ու սարսափի մեջ էր պահում. «Մեր գործն արդար ա: Մենք մեր տան մեջ հանգիստ նստած, էնոնք հարձակվեցին, էնոնք էլ իրենց պատիժ կստանան: Ով սրով կուգա, սրով էլ կերթա էս աշխարհից: Ուրիշի գործ որ կատղավ, սարեր շուռ կուտա»⁴, իսկ սասունցի Միսակն էլ իր եզրակացությունն է անում. «Էս կողմից, որ թուրքերը պատերազմ սկսեն, էն ժամանակ Հայաստան լե կմտնի պատերազմի մեջ... Տա Աստված էդպես էղնի,մի գիշերվա մեջ կհասնենք Սասուն,կերթանգ Գիլգոզան...»⁵

Ապակեգործ Թորգոմն էլ սրտնեղած ավելացնում է. «Պատերազմը դաժան բան է: Երեկ չէր ասկյարները՝ գերմանացի սպաների հետ ձեռք ձեռքի, մեր ազգի կեսին սրի քաշեցին: Երեկ չէր մեր հայրենիքը ավերավար դարձրին, ու էսօր նորից պատերազմ է: Ով մեռնի, ով ողջ մնա, բայց

³ **Ռուբեն Մարուխյան**, Ընտրանի, Անդարձություն, Եր., 2015, էջ 18:

⁴ Նույն տեղում, էջ 19:

⁵ Նույն տեղում, էջ 20:

մի բան պարզ է, մենք կհաղթենք, Սովետը կհաղթի»⁶: Անցյալը ներկայի, ներկան անցյալի անդրադարձներով, ժամանակների այս շրջապտույտում հայերը նորից ապավինում են ուրիշի օգնությանը, գթասրտությանը, մոռանալով, որ ազատությունը միայն զենքով են նվաճում: Մարուխյանի հերոսները ոչ միայն նյութի ու ասելիքի ընդհանրությամբ, այլև հերոսների ընտրության սկզբունքներով լրացնում են իրար ու դառնում մեկը մյուսի շարունակությունը: Նրանք ապրում, աշխատում են նոր հասարակության մեջ, նրանց հոգեբանության մեջ կատարվում են խորը փոփոխություններ, բայց ժամանակը անկարող է մոռացության տալ այն վիշտը, որ անթեղված է ամեն հայի սրտում:

Մի ուրիշ աշխարհ է բացում Մարուխյանը «Գրամաֆոնի պատմություն» պատմվածքում: Այն ասես արձագանքում է Հրաչյա Քոչարի «Կարոտ», «Եփրատի կամուրջին», Սուշեղ Գալշոյանի «Մարութա սարի ամպերը» պատմվածաշարին, Նորայր Աղայանի «Կապույտ Երգնկային» , Հովհաննես Մելքոնյանի «Պապի ծննդավայրը» գործերին: Տարբեր հեղինակների հերոսներին միավորող մի ընդհանուր բան կա կարոտը: Նրանց նախնիների ձայնն է կանչում, երգի ձայնը: Չնայած հերոսների մանկության չքնաղ վայրերը սահմանի այն կողմում են, բայց բոլորն էլ անհաղթահարելի ցանկություն ունեն՝ գնալ – այցելել հայրենի տուն , հարազատ վայրերը անդիմադրելի ձգողությամբ կանչում են նրանց /Օհանին՝ Ծովասարը, Դավոյին՝ Տալվորիկը, Զորոյին՝ Մարութա սարը/: Կարոտի ամենավառ խորհուրդը ընդհանրացնում են Առաքելի /Հր. Քոչար «Կարոտ» / հետևյալ տողերը. «Կարոտ թոնդրի մոխրի տակ մնացած անթեղ կրակ է: Կարծես հանգեր է, չի երևա: Թոնդիր պաղեր է: Բայց որ մոխիր բացես, անթեղ կրակ կերևա, կկայծկվտա... Անթեղ կրակ չմարի, կապրի: Կարոտն լե չմարի կրակի պես: Կարոտ կրակ է, ծառավ է»⁷: Անցյալ – կորուսյալը, միախառնված անկոտրում կարոտին, նոր լիցք են հաղորդել Մարուխյանի գրամաֆոնի տխուր պատմությանը: Պատմա – քաղաքական բարդ իրավիճակում, գավառական Հին Բայազետ քաղաքի սովորական առօրյան փոխվում է այն օրը, երբ Մարխենց Բեսեթի պատուհանում հայտնվում է ոսկու փայլ ունեցող ձագարաձև փողը և մարդկանց ապշեցնում այնտեղից դուրս ժայթքող կախարդական մեղեդիով, բոլորին գամում իրենց տեղերում, սրտները լցնում թախիծով ու կարոտով:

⁶ Նույն տեղում, էջ 21:

⁷ **Հրաչյա Քոչար**, Ընտիր երկեր, Երկու հատորով, հատոր 1, «Հայաստան» հրատարակչություն, 1975, էջ 390:

Մարուխյանը հոգեբան արվեստագետ է, նա այնքան հմտորեն է խոսեցնում իր հերոսներին, ովքեր ակնապիշ հետևում են գրամաֆոնին և ծիծաղելի դատողություններ, ենթադրություններ անում անսովոր գործիքի մասին: Այդ հիշարժան երեկոյից հետո, Փարիզից բերած գրամաֆոնը դարձավ բայազետցիների մի մասնիկը, իբրև շնչող մի արարած և ամեն կիրակի, օրվա նույն ժամին բոլորը հավաքվում էին Բեսեթի տան մոտ և ունկնդրում Բեթհովենի «Լուսնի սոնատը», Շերամի երգերը: Հոգին փոթորկող, նրբաճաշակ երաժշտությունը, մարդկանց կտրում էր տխուր իրականությունից, առօրյա հոգսերից, հոգեզմայլ, կախարդիչ՝ հնչյունները այնքան էին մտերմացել նրանց հետ, որ առանց այդ հրաշքի՝ նրանք չէին պատկերացնում իրենց կյանքը:

Խառը ժամանակներ էին, ոչինչ աննկատ չէր մնում և շատ շուտով թուրքական կառավարության տեղական իշխանությունները, համապատասխան նամակով ծածկագիր են ուղարկում մեծ սուլթանի հպատակներին, հայտնելով Հին Բայազետի հայկական թաղերից մեկում հավաքվող բազմության ու լսվող կասկածելի ձայների մասին, որից իրենք գլուխ չեն հանում: Երգիծական երանգներով է համեմված նամակի բովանդակությունը. «Մենք կասկածում ենք, որ այդ ձայները կարող են սասանել Օսմանյան հզոր կայսրության հիմքերը և թախանձագին խնդրում ենք՝ զարգացած ու բանիմաց մի անձնավորություն ուղարկել նշված երևույթը բացահայտելու և համապատասխան միջոցներ ձեռք առնելու համար»⁸: Սա մարուխյանական հրաշալի մտահղացում է և ավելի է ընդգծում դիմացինի ուղեղի սահմանափակությունն ու գեղեցիկը ընկալելու անգորությունը:

Ճակատագրի բերումով գրամաֆոնի գաղտնիքը բացահայտում է ծագումով գերմանացի ծպտված ոստիկանը, ով ի պատասխան թուրք ոստիկանապետի զարմացած հայացքի՝ հուզմունքից դողացող շուրթերով ծափահարում էր ու համբուրվում բայազետցիների հետ՝ ի նշան այն մեծ երախտագիտության, որ նրանք ցուցաբերում էին իր մեծ հայրենակցի՝ Բեթհովենի արվեստի հանդեպ: Եղեռնի ու կորուստների արանքում անգամ, հայ մարդը երբեք չի կորցնում իր հոգու գեղեցկությունը, իսկական արվեստը գնահատելու կարողությունը:

Գրամաֆոնը տառապանքի ու պայքարի ճանապարհով, ձեռքից ձեռք անցնելով, դառնում է բայազետցիների թանկ ու նվիրական ծննդավայր «Երկրի»՝ կորուսյալ հիշատակների գեղարվեստական ինքնատիպ խորհրդանիշը: Բեսեթի, նրա գաղթական դարձած ընտանիքի կարոտի

⁸ Նույն տեղում, էջ 172:

երգը տարածվում և հասնում է էջմիածնում ապաստան գտած հայրենակիցներին և բոլորին միավորում հիշողությունների ամուր շղթայով:

Պատմվածքին նոր երանգ է հաղորդում Թումանյանի կենդանի ներկայությունը և հուսադրող զրույցը գաղթականների հետ: Գալու էին նոր ժամանակներ, փորձություններ, հանիրավի մեղադրանքներ, հայրենական պատերազմում պիտի անհայտ կորչեր Մարխենց Բեսեթը, բայց կնոջ ականջին միշտ պիտի հնչեր ամուսնու պատգամը. «Կռիվը պրծնի, ես ու դու կգնանք Հին Բայազետ... Գրամաֆոնս լավ կպահես...»

Իբրև հավերժության խորհրդանիշ չէր լռելու Բեսեթի գրամաֆոնի՝ ոսկու փայլ ունեցող ձագարաձև փողը, այն պիտի շարունակեր հնչել ահագնացող արձագանքով այնքան, մինչև գար Հին Բայազետ վերադարձի օրը ու լցներ «հագարամյա քաղաքի փողոցները սիրո, կարոտի հավատի երաժշտությամբ...»:

Մարուխյանի գեղարվեստական արձակին այնքան բնութագրական են Նորայր Ադայանի խոսքերը. «Մարուխյանի հայացքն ընդգրկում է ցեղասպանության տառապանքը վերապրողների հոգիները, մեր՝ նրանց զավակների արյան դրամատիկ շնչառությունը, որ անցնում է տասնամյակների միջով և իբրև ազգային ճակատագիր չի մարում, միշտ հնչեցնում է իր տրտում երգի մեղեդին ու բառերը, որոնք որքան ավանդույթ են, նույնքան էլ ժամանակակից հուզաշխարհ՝ անբաժան ամեն զտարյուն հայ հոգուց... Ռուբեն Մարուխյանի արձակն իր մարդկային նկարագրի պես խաղաղ է՝ առանց առերես պայթյունների, սակայն բավական է մի ուշադիր ու ներթափանցող հայացք՝ այնտեղ տեսնելու հերոսների բախումները և մանավանդ ինքնաբախումները...»⁹:

Տառապանքից ու ցավից է հյուսված Անդրեասի կենսագրությունը /«Հորի կլոի՛ք»/, ում նախատիպը մենք տեսնում ենք «Ռանչպարների կանչում»/Կայծակ Անդրեաս/: Անդրանիկի անձնվեր կամավորը ասկյարների ահ ու սարսափն էր, ով մի գիշերվա մեջ Բաղեշից հասնում էր Վան, Վանից Շատախ, Շատախից Էրզրում, Մուշ, լուր տանում զորավարից ու լուր բերում զորավարին: Քանի-քանի անգամ, քուրդ բեգերն ու թուրք բինբաշիները թակարդ էին լարել, նրա գլխի համար քաշով մեկ ոսկի խոստացել նրան սպանողին, բայց զուր: Կայծակին բռնել կլինեք...:

Բայց, ինչպես հեղինակն է ասում. «Աշխարհում ապրող բոլոր մարդկանց կյանքում մի սև օր լինում է, այդպիսի մի սև օր եղավ նաև

⁹ «Օրբան հոգևոր», 2002, 18 հուլիսի:

Անդրեասի կյանքում»¹⁰: Նրա աչքի առաջ խոշտանգեցին կնոջն ու զավակներին, իսկ ինքն իբրև կենդանի դիակ, ցնորված, պիտի ողջ կյանքում արդարության ձայնը հնչեցներ և կոկորդով մեկ գոռար:

-Հորի կյտի՛ք, հորի չըք խոսա... Ես բարի լուր տի տամ իմ գորավարին, իմ Անդրանիկ փաշին... Էրգիր մզի կսպասե... Ես տի երթամ մըր էրգիր...:

Հայի ոգին անպարտելի է, թեկուզ վիրավոր, անտուն, թափառական, նա ծունկի չի գա, սա է գրողի տեսակետը: Մարուխյանի գեղարվեստական արձակում ներդաշնակվում են նրա նախասիրություններն ու նյութի գեղարվեստական մարմնավորման սկզբունքները:

Կարոտը գեղագիտական դիրքորոշման կարևոր ելակետ է գրողի համար: Կորցրած ծննդավայրի չփարատվող ցավը մշտապես ուղեկցում է նրան՝ մղելով գաղափարական ու գեղարվեստական որոնումների, անակնկալ լուծումների:

Պատմական հայրենիքի տեսիլը իրենց հոգու մեջ պահած գաղթականները /«Աղամամութի աղոթերգ»/ մտքով անվերջ ծննդավայրի հետ են, վերհուշն ու իրականությունը միահյուսվում են իրար և պատերազմի հաղթանակը հույսի շող է արթնացնում յուրաքանչյուրի մեջ, նրանք պահանջատիրական իրավունքով համոզված են, որ հեռու չէ այն պահը, որ ազգովի վերադառնալու են հայրենական տուն: Լուրը՝ կայծակի արագությամբ, իբրև աչքալույս բերում է քեռի Արամը. «Երկրի ճամփեքը բացվել են: Մեր հողերը, մեր գետերը, մեր սարերը, մեր հանդերը մեզ են սպասում, տուն ենք գնում»: Սկսվում է սպասումների, անմեղ ու ազնիվ զրույցների, կարոտով ու երագանքներով՝ շաղախված նպատակների ծրագրում և մի խումբ գաղթականների երթը՝ «Մեզ հետ է մեր կարոտը, մեր արդարությունը, մեր սրբությունները» վճռական ու համոզիչ նշանաբանով: Ուշագրավ դիտարկում ունի գրականագետ Արշալույս Ղազինյանը. «Պատմվածքի ներգործուն ուժի գաղտնիքը ոչ թե ողբերգության ներկայացման մեջ է, այլ ողբերգությունը մի տեսակ կատակի շղարշով սքողելու մեջ»¹¹: Իսկապես երբեմն հերոսների քայլերը ծիծաղ են առաջացնում, բայց այդ անկեղծությունը ավելի խորն է ներկայացնում մեծ ողբերգությունը, մարդկային վշտի անսահմանությունը: Հերոսներից ամեն մեկը հեռվում թողած իր ցանկությունների հետ է. ուժեղ անհատականություն է, Մեծ մայրը՝ օջախի ծուխը վառ պահող, բոլորին մեկտեղ հավաքող, ով վայրկյան առաջ է ուզում հասնել տուն, բացել իր

¹⁰ Ռուբեն Մարուխյան, Ընտրանի, Եր., Էդիթ պրինտ, 2015, էջ 121:

¹¹ Տե՛ս, Ռուբեն Մարուխյան, Արևին հյուր գնացին, Եր., Էդիթ Պրինտ, 2017, էջ 196:

տան դռները, քունջ ու պուճախը մաքրել, կարգի բերել, թոնիրը վառել, հաց թխել ու գերդաստանի ավագի իրավունքով ընդունել իր թոռներին ու ծոռներին, որոնց մտապատկերում այնքան կենդանի է նստած Արևմտյան Հայաստանի պատկերը: Դարբին Մասունն էլ ուզում է կատարել որդիական պարտքը՝ այցելել ծնողների շիրիմներին, խունկ ծխել, մոմ վառել: Հմայակն էլ մասունքի նման պահած մի բուռ ցորենն է՝ հոտոտում ու անհուն կարոտով մրմնջում. «Էս տեսակ ցորեն աշխարհում չկա: Էս մի տոպրակն ա մնացել: Մերմնացու ա: Աչքի լույսի պես պահել եմ... Էս ցորենի այլուրից թխված լավաշի բույրը Ալաշկերտից մինչև Երևան կհասնի»¹²: Բոլոր հերոսների մեջ կարոտն է ընդգծված, անափ սերը, իրենց ծննդավայրը տեսնելու, գուրգուրելու երազանքը: Նրանք հիշողություն ունեն, ապրում են ժամանակի մեջ, բայց անցյալով: Հիշողության մասին հետաքրքիր դիտարկում ունի Մարուխյանի ժամանակակից Ռուբեն Հովսեփյանի հերոսը /«Ծիրանի ծառերի տակ»/. «Հիշողություն բուժած մարդը հիշողություն չունեցողն է: Իսկ հիշողություն չունեցողն արդեն մարդ չէ... Ոչ էլ ազգն է՝ ազգ...»¹³:

Իսկ Հ. Մելքոնյանի հերոսի՝ Արամե պապի /«Պապի ծննդավայրը»/ սիրտը հուզմունքից ու ցավից տնքում է, երբ թոռը դպրոցական ցուցահանդեսի համար որոշում է նկարել պապի ծննդավայրը: Սահմանից այն կողմ է մնացել պապի հայրենի տունը, մի աչքի ճամփա, այնքան մոտ ու այնքան հեռու: Հեղինակի հետաքրքիր մտահղացմամբ՝ փոքրիկ Վրեժը թղթին է հանձնում պապի կորուսյալ տան երևակայական պատկերը՝ հեռվում նշմարվող ավերակի փոխարեն: Մեծ խորհուրդ ունի այս վերջաբանը՝ հայր երբեք մոռացության չի տա ծննդավայրն ու թանկ հիշատակները:

«Հովհաննես Մելքոնյանը սևեռում է նոր սերնդի՝ նախնիների մաքառող, հարատևող ոգու ժառանգորդների հայացքը: Սա հայրենասիրական բուռն զգացմունքների ակունք է, բարոյական դաս», - նկատել է գրականագետ Լյուդվիգ Կարապետյանը¹⁴:

Մարուխյանն էլ իր հերոսների նման կարոտում է իր ծննդավայրին, և սրտի կսկիծով գրում այս տողերը. «Ամեն ինչ կարելի է վաճառել գլխարկը, հեռուստացույցը, սառնարանը, կահ-կարասին... Կարելի է

¹² Ռուբեն Մարուխյան, Ընտրանի, Աղամամութի աղոթերգ, Եր., Էդիթ Պրինտ, 2015, էջ 251:

¹³ Ռուբեն Հովսեփյան, Ծիրանի ծառերի տակ, Եր., 2006, էջ 200:

¹⁴ Լյուդվիգ Կարապետյան, Դասը վարում է գրողը, Պրակ երկրորդ, Գրողների դիմանկար-Էսքիզներ, «Զանգակ-97» հրատ., 2004, էջ 215-216:

վաճառել նույնիսկ շունը, կատուն, մի խոսքով այն բոլորը, ինչը ձանձրացրել է, ու դու ուզում ես ազատվել դրանցից: Բայց երբեք, ոչ մի պայմանով, ոչ մի անգամ, ոչ մի պարագայում չի կարելի լքել այն տունը, որտեղ ծնվել ես, որտեղ քո առաջին բառն ես հեգել...»¹⁵: Այս խոսքերը վերաիմաստավորվում են քեռի Արամի իբրև հրաման հնչող պատգամում, որ

նա տալիս է փոքրիկ Ռուբենին և գալիք սերունդներին . «Հազար տարի էլ որ անցնի, մենք անպայման գնալու ենք մեր Երկիր . . . Ռուբիկ, որդի, նայիր, հենա ճանապարհը չմոռանաս»...¹⁶ Պատմվածքն ընդհանրացնող յուրօրինակ ավարտ ունի, սահմանին հավաքված՝ հայ գաղթականների հուզախառն, կարոտի երգը հնչում է իբրև աղոթք Մասիսի փեշերին ու տարածվում աշխարհով մեկ, իբրև մի ողջ ժողովրդի բողոք, վաղվա՝ արդարության հաղթանակի սպասումների ակնկալիքով, որը նաև արձակագրին հուզող հարցադրումների բացահայտումն է:

Մարությանի արվեստի ակունքները թաղված են իր տխուր մանկության, ծնողների ապրած ճակատագրի մեջ, որ ճակատագիրն էր հայ ժողովրդի մի ամբողջ հատվածի:

Հիշողությունների բեկորներով Ռուբեն Մարությանը, բարոյական ու հոգևոր ազգային արժեքների շեշտադրումով, փորձում է վերականգնել և «շղթայել» սերունդների կյանքի, հայոց ճակատագրի կեռմանների պատմությունը՝ եղեռնի դրվագներից, «Էրզրի» ֆիդայական ասպերից մինչև մեր օրերը, հետաքրքիր գույներ ավելացնելով Հրաչյա Քոչարի, Խաչիկ Դաշտենցի, Մուշեղ Գալշոյանի, Հովհաննես Մելքոնյանի և այլ գրողների հայտնի երկերի «ներկապնակին»:

Ա.Ս.ՄՈՒՐԱՅԱՆ

ԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԵՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ ՌՈՒԲԵՆ ՍԱՐՈՒԹՅԱՆԻ ԱՐՁԱԿՈՒՄ

Ամփոփում

Ռուբեն Մարությանի արձակում առանձնահատուկ տեղ է գրավում ցեղասպանության թեման: Այդ ստեղծագործություններում արտացոլվել են գրողի հայացքները, հիշողությունները, հիասթափությունները: Մարությանի նպատակն է՝ գրել այնպես, որ իր

¹⁵ «Գրական թերթ», 2015, 1 դեկտեմբերի:

¹⁶ Ռուբեն Մարության, Ընտրանի, Աղամամուրի աղոթերգ, Եր., Էդիթ Պրինտ, էջ 165:

գրվածքներն օգնեն մարդկանց ամենադժարին պահերին ձգտել բարուն ու գեղեցիկին:

А. С. МУРАДЯН

ЭХО ИСТОКОВ ВОСПОМИНАНИИ В ПРОЗЕ РУБЕНА МАРУХЯНА

Резюме

В прозе Рубена Марухяна тема геноцида занимает особое место. В произведениях изложены размышления писателя, его взгляды, воспоминания, разочарования. Цель писателя: писать так, чтобы свои произведения помогли бы людям даже напряженные дни стремление к добру, прекрасному.

A.S.MURADYAN

**REACTION OF THE ORIGINS OF MEMORIES IN RUBEN
MARUKHYAN'S PROSE WORKS**

Summary

Genocide has a special place in Ruben Marukhyan's prose works. The writer's thoughts, memories, disappointments are reflected in these works. Marukhyan's purpose is to write so that his writings help people to seek goodness and beauty in the most difficult moments: